

STATSLEDNING OCH PRESS

AMERIKANSKA ERFARENHETER OCH SVENSKA REFLEXIONER

Av chefredaktören RAGNAR EKMAN, Stockholm

FÖRHÅLLET mellan statsledning och press har väl alltid varit och kommer sannolikt även framgent att förbli ett komplicerat kapitel. Ur statsledningens synpunkt torde bekymret vara mindre i totalitära stater, ehuru exempel både från Hitler-Tyskland och dagens Sovjetryssland påvisa, att det även där trots en sträng hand har sina svårigheter att bemästra pressens mångsträngade instrument. Ändock tillsatte man i Tyskland ett särskilt informationsministerium för att upprätthålla kontakten mellan stat och press, låt vara att denna kontakt i stort sett blev enkelriktat befallande. Disciplinära förfaranden mot tyska redaktörer läto emellertid förstå, att ordena inte alltid följdes. Orsakerna må lämnas därhän. I Sovjetryssland har under den senaste tiden inträffat, att statsledningen sökt undkomma protester från andra staters sida mot vad som stått i pressen genom att förebära, att staten inte kunde ta ansvar för vad tidningarna skriva. Detta torde dock mest vara en fråga om taktik.

I demokratiskt styrda stater pågår ständigt en dragkamp mellan statsledningen och pressen, vilken för övrigt föres vidare inom pressen, uppdelad som den i regel är på regeringsvänliga och oppositionella tidningar. Under krigsåren uppstod plötsligt ett akut behov av intimare kontakt mellan regering och press och för ändamålet inrättades särskilda departement, styrelser eller andra organ. Den därigenom inledda förbindelsen har sedermera ehuru i uttunnade former blivit bestående. Huru därmed kommit att förhålla sig i Sverige skall längre fram föranleda några reflexioner.

Mönsterlandet när det gäller fri och öppen kontakt mellan statsledning och press torde Förenta staterna vara. Ett nyligen utkommet arbete av föreståndaren för journalistikolan vid universitetet i Ohio, professor James E. Pollard »The Presidents and the Press» ger på sina nära 900 sidor utomordentligt intressanta in-

blickar i ämnet. Det historiska måste här förbigås. Det aktuella kapitlet handlar om Franklin Roosevelt, och det innehåller fakta av synnerlig betydelse för bedömandet av statsledningens förhållande till pressen.

Någon tidningsman yttrade på relativt tidigt stadium av Roosevelts långa presidentbana, att denne varit den bästa tidningsman, som någonsin varit Förenta staternas president. Däri låg förmodligen ett erkännande av att Franklin Roosevelt hade god blick för pressens arbetsmetoder och behov och att han nästan hade nyhetsmannens näsa för nyheter. Under alla omständigheter är det uppenbart, att Roosevelt betraktade presskonferenserna såsom en integrerande del av sitt arbetsprogram, och likväl stodo de flesta tidningar i opposition till honom och hans New Deal. Presskonferensernas betydelse framgår av deras antal. Som regel träffade Roosevelt pressen två gånger i veckan (i Sverige hålles liknande konferens f. n. en gång var fjortonde dag). Under sin första presidentperiod höll Roosevelt 337 konferenser, under den andra 374, under den tredje 279 och under den fjärde, så långt han hann med, 8 presskonferenser eller tillhoppa 998.

Roosevelt betraktade sina möten med pressen såsom en av utvägarna att pejla opinionen. Han satte en ära i att vara väl informerad. Varje morgon läste han genom 8 tidningar från New York och Washington, en finans-tidning, en tidning från mellersta västern och några andra. På kvällen blev proceduren den samma. Därjämte studerade han klipp och klippssammanställningar från andra tidningar. Vid konferenserna biträdde han av två sekreterare, som hade Capitolium-korrespondenternas förtroende. Hans teknik gick ut på att föra tidningsmännen bakom scenen och att ge dem del av bakgrunden. Roosevelt kunde hålla »skola» för pressen, innan han framlämnade budgeten eller före andra betydelsefulla budskap till kongressen. Så skedde, då dollarn devalverades 1934. Efter försvarsrådets möte i december 1940 yttrade han till tidningsmännen, att det var lika bra att de kommo in för information, så att de sluppo ränna omkring och få ett stycke här, ett stycke där med en inkorrekt artikel till resultat.

Såsom orsak till Roosevelts framgångar med presskonferenserna uppges, att han fann den personliga kontakten inte bara intressant utan också strävade att göra den intim, att han ansåg konferenserna avsedda att ge nyheter samt att han själv visade, att han ville något. Detta personliga ställningstagande medförde, att det en gång i New Deal-perioden kunde sägas, att ehuru blott 60 proc.

av tidningarna voro för New Deal voro 90 proc. för Roosevelt personligen.

Det vore felaktigt att uppfatta denna Roosevelts ställning såsom strävade han att stryka pressen medhårs. Det var snarare tvärtom. Särskilt hade han ett gott öga till tidningsförläggarna och var över huvud taget en skarp observatör av den amerikanska pressens svagheter. Redan vid ett möte med tidningsmän i december 1935 yttrade han, att han under de senaste 6—8 åren varnat en tendens hos pressen att färga nyheterna. Denna tendens har vuxit och jag tror, tillade han, att det är en förfärligt farlig sak för journalistikens framtid — detta uppväcker en tendens hos allmänheten att icke tro på vad som står i en viss typ tidningar. En annan gång, 1939, gav han pressen en reprimand för att den enligt hans förmenande förvrängde fakta. »Rena gissningar i morgontidningarnas huvudrubriker bli till fakta i kvällspressen.» Nå, den saken äro vi inte obekanta med i Stockholm.

Presskonferenserna präglades givetvis av stridsställningen mellan presidenten och den mot honom oppositionella pressen, vilken kunde variera men som ofta var synnerligen skarp. Han kunde vid ett tillfälle beskylla korrespondenterna att skriva vad ägaren säger åt dem att skriva och lämna ute halva sanningen. Eller en annan gång då han harmset utbrast, att tidningarna inte kunde såra honom men däremot skada 125 milj. människor. Då pressens frihet emellanåt och framför allt under krigsåren kom på tal yttrade han en gång, att pressens frihet hotas mera inifrån än utifrån. Hans uppfattning i det principiella spörsmålet framgick av ett uttalande, att »om i andra länder pressen, böckerna och litteratur av alla slag censureras måste vi fördubbla våra ansträngningar för att hålla dem fria».

Den tråd, som Roosevelt ofta spann på i sina samtal med pressen, var en förtröstan, att folk skulle tänka själv och lyssna till båda sidorna, vilket må betraktas såsom en suck ur ett betryckt bröst 1936, då det beräknades, att 85 proc. av pressen var mot presidenten. Från september 1938 noterades ett betydelsefullt yttrande i pressfrågor av Roosevelt: Med en fri press menar jag en press, som är obunden av fördomar och befriad från självisk partiskhet, som vill tjäna ingen annan sak än sanningens och icke erkänner annan herre än rätten.

Från presshåll rev man inte sällan ifrån sig gentemot president Roosevelts sarkasmer. En gång i slutet av 30-talet sades det sålunda på en presskonferens ifrån att varje gång regeringen pla-

nerar en ny kampanj, börjar den med en koncentrerad attack mot pressen. I dessa ge-och-ta-samtal, i vilka Roosevelt ofta slängde omkring sig yttranden om tidningsankor, måndagsmorgonhistorier, syföreningsprat etc., kom det av Pollards resumé att döma ofta in godmodiga skämt. Jag förstår, vad ni vill fråga om, kunde Roosevelt säga, och då ville han svara så eller så, varvid han helt enkelt journalistiskt formulerade hela nyheten. År 1937 frågade en journalist, om Roosevelt tänkte kandidera en tredje period. Presidentens svar kan närmast översättas med: Gå och ställ er i skamvrån!

Man bör inte förbise, att Roosevelt också hade andra kontaktmöjligheter med allmänheten än pressen. Han anlidade då och då radion, hans hustru, Mrs Roosevelt, var — och är — en bekant columnist, som dessutom talade med Vita husets stämma i radio, han hade en mycket omfattande korrespondens — Vita Huset fick 4,000 brev om dagen mot 400 brev under Hoovers presidenttid o. s. v. Opinionen följdes på dessa olika vägar mycket noga, vilket även kom fram i presidentens sätt att uppträda på presskonferenserna.

*

År 1941 yttrade Roosevelt vid ett tillfälle till pressmännen, att de givit honom del av vad folk tänker och fortsatte: det är en källa till ständig förvåning, att presskonferenser sådana som våra kunna existera i något land i världen.

En pressman på fjärran avstånd från Washington måste, då han tar del av professor Pollards studie av Roosevelts förhållande till pressen och opinionen i dess helhet, konstatera, att han är benägen instämma i Roosevelts eget yttrande. Den fria, intima och ändock respektfulla umgängesform, som Roosevelt uppenbarligen lyckades upprätthålla med pressmännen, måste förutsätta en målmedveten strävan från statsledarens sida och tillika ett djupt personligt intresse av att skapa en levande kontakt, en kontakt, som betraktades såsom ett nödvändigt led i regerandet — och icke såsom ett nödvändigt ont.

Om man vill försöka sig på en svensk tillämpningsövning på detta område, kan man ta den utgångspunkten att det som regel inte är svårt att nå ett svenskt statsråd för ett samtal. Det kan vara mycket besvärligare att komma i förbindelse med lägre digniteter. Men ett samtal och en personlig kontakt är inte samma sak. Då kriget kom 1939 och de svenska myndigheterna funno sig

nödsakade att samarbeta med pressen, visade sig också handlaget från myndigheternas sida vara skäligen fumligt. Det vore kanske orätt att instämna med den elake herre, som formulerat den svenska informationsparollen såsom »att säga sanningen, sanningen, ja, sanningen men inte *hela* sanningen», men med reduktion för eventuell överdrift ligger det onekligen någonting i yttrandet. Knapphändiga upplysningar, med vilka pressen under krigsåren fick låta sig nöja, måste leda till bristfällig belysning av aktuella frågor. Konsekvensen därav måste bli inkorrekta versioner i tidningarna.

De presskonferenser myndigheterna ordnade under krigsåren voro av olika slag. Utrikesdepartementet kallade till stora konferenser, vid vilka också provinspressen var talrikt företrädd, eller till mindre konferenser, i huvudsak för Stockholmspressen. Så småningom kommo informationsstyrelsens stora svep, vid vilka försörjningsfrågorna vid sidan av utrikes och militära spørsmål spelade en betydelsefull roll. Dessa stora konferenser voro ur frågesynpunkt tämligen misslyckade. Rent allmänt kan nog sägas, att ju mera omfattande konferenserna voro, desto magrare voro informationerna. Därmed är inte sagt att inte även rekapitulerande översikter voro av värde i en tid, då utvecklingen red fort.

Somliga statsråd vinnlade sig påtagligt om att lämna verkliga informationer, andra togo mera lättvindigt på saken, så att man märkte Brasklappen i manuskriptbunten. Krigsårens presskonferenser lämnade således både positiva och negativa erfarenheter. Man kan kanske säga, att de senare övervägde, vilket i sin tur sammanhängde med att de flesta statsrådets intresse av att informera pressen inte var så värst brinnande.

Detta skede ligger nu i sin grav, och även om det alltjämt spökar då och då, finns det här ingen anledning att fördjupa sig däri. Det bör dock kanske tilläggas, att, eftersom vi under denna tid hade en samlingsregering, fanns det chanser för varje parti och dess pressmän att hos sina respektive företrädare i regeringen erhålla informationer, till en viss gräns åtminstone.

Sedan den socialdemokratiska partiregeringen trätt till kom frågan om presskonferenserna i ett annat läge. En framställning från presshåll föranledde dåv. statsminister Hansson att införa konferenser varannan vecka under den politiska säsongen. De utgjorde ett experiment och ha knappast ännu lämnat experimentstadiet. Från början tycktes emellertid inställningen vara, att man från regeringens sida skulle svara på frågor, helst insända i förväg,

så att det berörda statsrådet om möjligt kunde närvara och bereda sig för denna närvaro. Stats- och utrikesministrarna voro — och äro — regelbundet med vid konferenserna. Under hr Myrdals tid som handelsminister hade han att vara föredragande åtskilliga gånger. Finansministern har varit en sällsynt gäst, likaså försvarsministern.

Efter statsminister Erlanders tillträde underkastades frågan om presskonferensernas vara eller icke vara en ny prövning, som för övrigt var ganska lättvindig. Någon entusiasm från regeringens sida kan man inte tala om, men statsledning och press kommo överens om att fortsätta med konferenserna var fjortonde dag, sedan någon pressman försynt påpekat, att president Truman ju hade tid till presskonferenser åtminstone en gång i veckan regelbundet. (President Roosevelt träffade, som nämnts, pressen två gånger varje vecka.)

Om denna fortsättning skall här inte fällas något omdöme, i varje fall intet annat än det som kan utläsas av de önskemål, som ännu kvarstå och som kännas starkare, sedan man studerat den amerikanska metodiken. Eftersom charity begins at home bör det om pressens roll vid dessa konferenser sägas, att större aktivitet och mindre försagdhet är att rekommendera. »Frågesporten» synes f. ö. ha kommit bättre i gång under de senaste månaderna, sedan en del konferenser försiggått med den absoluta tomheten till resultat. Genom ett livligare frågande kan man kanske få fram den *lust att informera*, som svenska regeringsledamöter just inte äro belastade med. De synas fästa stor vikt vid det formella. Inte minst gäller detta informationer i utrikesspörsmål. Man träffar ministrar men inte människor.

Om president Roosevelt säges det i Pollards arbete, att han tog reporterna bakom scenen, furnerade dem med bakgrunden till händelserna och svarade öppet på deras frågor. Det är något av detta — efter fattig svensk förmåga — som hos oss borde präglä förhållandet mellan statsledning och press i en period, då den stora allmänheten mer och mer är och blir beroende av statsmakternas göranden och låtanden. Kanske är man på väg dit, fastän den riktiga atmosfären, den positiva lusten, ännu inte inställt sig. Då en partiregering likväl i de stora frågorna i efterkrigsskedet måste fungera såsom en landsregering, är det till sist att önska — ur allmänhetens synpunkt — att informationsväsendet mellan statsledning och press snarligen bringas att fungera så bra som möjligt.